

nevű legelő is, amelynek második felében talán az *áj* 'völgy' köznévi alakváltozata van. *Papája* 'pap völgye' helynevet Mezőbádon jegyezték föl [EM. 1942. 300 és ETF. 138. sz. 28].

Újabb adat a kabalához. Közlebbtről BALASSA IVÁN foglalkozott a *kabala* szóval és összetételével, majd FEJÉR MIKLÓS közölte a *kabalához* újabb adatokat [EM. 1944. 130—3, 478—9]. Erre a szóra vonatkozólag magam is közölhetek néhány adatot. A csíkmegyei Szépvízen ma ritkán használják a *kabala* eiche' [EtSz.] és a *kabala* 'ló' (MTsz) összetétele. — Az *ekekabala* a gyimesi bizorlyítja a *Kabalahágó* helynév (erről már egy 1718. július 27-én kelt okmány említést tesz); ez a Csíkmezővízről Gyimesre vezető egyik meredek hegyi utat jelöli. — A *csérkabala* [Tsz., MTsz., EM. 1943. 529] szót 'forgó hinta' jelentéssel a gyimesi csángóknál is följegyeztem. Egy fatönköt belevernek a földbe, a tetejére *csérkabalát*, azaz vastag rudat, gerendát vagy deszkát tesznek, úgy hogy foroghasson; mindkét végére egy-egy gyermek ül. Ha ezt *méksirittik* (megforgatják), akkor *kerembábázódik* (körben forog). A *cser* 'quercus, stein-eiche' [EtSz.] és a *kabala* 'ló' (MTsz) összetétele. — Az *ekekabala* a gyimesi csángóknál az ekének kétágú, ékalakban összeillesztett csúszató fája; ezt teszik a gerendélyre.

BALOGH ÖDÖN

Adalékok a székelyföldi román névadáshoz. 1. Nyomát ~ *Monyád ~ román *Maiad*. Helység Marosszéken, a Nyárad völgyében. Az oklevelekben a következő változatokat mutatja: 1557: *Moniat* [SzékOkl. II, 217], 1567: *Monyat* [ORBÁN IV, 60], 1580: *Moniat* vel *Bodogazzonfalwa* [SzékOkl. IV, 69], 1583: *Moniad*, *Monyath*, *Boldogazzonyfalva* [ORBÁN IV, 60], 1603: *Moniat* [SzékOkl. V, 260], 1609: *Monyath* alias *Boldogasszonyfalva* [SzékOkl. VI, 29], 1667: *Monyat* [ORBÁN IV, 60], 1694: *Monyát* [SzékOkl. IV, 337], 1808: *Nyomát* [LPSZKY, Rep. II, 101], ma: *Nyomát* ~ r. *Maiad* [MOLDOVAN—TOGAN 109]. — A történeti adatokból kétségtelenül kitűnik, hogy a helység régebbi neve *Monyát* (~ *Monyád*) volt. E név alapja egy *Monyád* személynév, amely a magyar *mony* 'Ei, Hode, männliches Glied' szó -d kicsinyítő képzős származéka. A szóvégi *d* már a helységnévben zöngétlenülült. — Úgy látszik, hogy a *Monyád* ~ *Monyát* névben mindvégig érezték a név községi jelentését és eufémisztikus okokból igyekeztek a község nevét megváltoztatni. E törekvés eredménye lehet a XVI. és XVII. században feltűnő *Boldogasszonyfalva* elnevezés, amely azonban nem tudott meghonosodni. Ennek eredményeképpen született a *Nyomát* név is. Ez utóbbi alakot fölfoghatnók ugyan a nép ajkán végbement egyszerű hangátvetéses változásnak is, de sokkal valószínűbb, hogy a kiértelt jelentés miatti tudatos változtatásról van szó. E névváltoztatás a XVIII. század folyamán, hivatalos úton mehetett végbe. Feltehető tehát, hogy ugyanolyan esettel állunk szemben, mint amilyenre a Szentgerice és Szentháromság helységnevek magyarázatakor rámutattam [MNy. XLII, 53—56]. — A község román neve a régebbi *Monyád* alak átvétele, bár a hangfejlődés nem egészen világos, t. i. *Moiád* vagy *Măiad* alakot várnánk inkább. Annyi azonban kétségtelen, hogy a nevet a románok még a XVIII. század előtt vették át a magyarságtól.

2. *Harcó* ~ **Hocó* ~ román *Hărțău*. Helység a székely Mezőségen. A következő adataink vannak rá: 1332—1337: *Hudsov*, *Hudzov* [ORTVAY, EF. II, 658], 1496: *Harzczo* [SzékOkl. I, 285], 1505: *Hotthczo* [SzékOkl. VIII, 222], 1567: *Hoccho* [SzékOkl. II, 218], 1568: *Hoczó* [SzékOkl. II, 230], 1602: *Hoczó* [SzékOkl. V, 267], 1808: *Harczó* [LPSZKY, Rep. II, 56], ma: *Harcó* ~ román *Hărțău* [MOLDOVAN—TOGAN 87]. — Az okleveles adatokból kitűnik, hogy a XVII. század elejéig *Hoddzó* ~ *Hocó* a helységnév hangalakja. Az 1496-ból

származó adat valószínűleg elírás, sehogysem illik bele a korai adatok sorába. — A *Hoddzó* ~ *Hocó* név eredete ismeretlen. A helységnévben később *cc* > *rc* elhasonulás következett be; vö. R. *piacc(a)* > N. *piarc* [MTsz.], R. *sacc* > *sarc* [OklSz., NySz., SzófSz.]. — A román alak a későbbi magyar *Harcó* szabályos átvétele. A XVI. század közepénél előbb tehát a románság aligha vehette át e településnevet.

Bardoc. Helység Udvarhely megye déli részén. A rá vonatkozó adataink: 1332–1337: *Bandachfoluá* (helyesen *Bárdachfoluá* vagy *Bardochfolua*), villa *Bardach* [ORTVAY, EF. II, 638], 1567: *Bordocfalva* [SzékOkl. II, 219], 1602: *Bardóczfalva* [SzékOkl. V, 298], 1635: *Bardotz* [SzékOkl. VIII, 371], 1808: *Bardocz* [LIPSZKY, Rep. II, 14], ma: *Bardoc*. — LIEBHARDT O. e helységnévet egy szláv **brdovci* 'hegylakók' névből magyarázza [BA, III, 7]. KNEZSA ISTVÁN rámutat arra, hogy ez a származtatás a második szótag rövid o-ja miatt nem állja meg a helyét, a helységnév ismeretlen eredetűnek veszi [Magyarok és románok I, 295]. Az okleveles adatokból láthatjuk, hogy a helységnév eredetibb alakja *Bardocfalva* volt és utótagja csak a XVII. század eleje körül kopott le. Már a *Bardoc* + *falva* birtokos összetételéből feltehető, hogy a helységnév egy *Bardoc* személynévvél alakult. A székely régiségből ki is mutatható ez a személynév: 1575: *Bardocz* [SzékOkl. IV, 42]. — A helység tehát minden valószínűség szerint székely alapítás, névének értelme pedig 'Bardoc faluja'.

Ocfalva. Helység Udvarhely megyében, a Nagyküküllő mentén. A következő adataink vannak rá: 1497: *Ozfalwa* [SzékOkl. VIII, 177], 1566: *Ozdfalwa* [SzékOkl. II, 198], 1567: *Ozt ffalwa* [SzékOkl. II, 219], 1576: *Ozdfalwa* [SzékOkl. IV, 39], 1602: *Ozdfalva* [SzékOkl. V, 286], 1808: *Oczfalva* [LIPSZKY, Rep. II, 102], ma: *Ocfalva*. — Az adatokból világosan kitűnik, hogy a helységnév etimológiája *Ozd* (személynév) + *falva*. A mássalhangzó-torlódás következtében előbb kiesett a *d*, majd a *z* a rákövetkező *f* hatására zöngétlenedett: > *sz*; az *szf* hangkapcsolatból pedig az *sz* affrikálódása következtében *cf* lett (vö. *fűzfá* olv. *fűszfa* > N. *fícsa* MTsz.). — Az *Ozd* személynév talán az *uz* népnév -*d* kicsinyítőképzős származéka. Vö. 1181: *Uzd* [W. I, 77], 1211: *Vza* [W. I, 110], *Vzos* [W. I, 121], 1233: *Wz* [W. I, 315], 1279: *Wz* [W. XII, 269]. A székelységnél is vannak nyomai: *Derzs*: 1868: *Uza* kutja [ORBÁN I, 181], *Lövete*: 1864: *Oza* [PESTY]. E személynévvél kapcsolatos esetleg a sepsiszéki *Uzon* helységnév is.

Bod és származékai a székelységnél. A székely személy- és földrajzinév-anyanban több *Bod*-kezdetű név fordul elő. A személynévek első előfordulásai: 1569: *Boda* [SzékOkl. II, 277], *Bodo* [SzékOkl. II, 274], 1602: *Bod* [SzékOkl. V, 179], 1604: *Bodocs* [GenFüz. X, 50]. A helységnevekre vonatkozó első adatok: 1. *Bodok* Sepsiszéken: 1332–7: *Bodok*, *Buduk* [Ort. II, 638], 1473: *Bodogh* [SzékOkl. VIII, 398], 1508: *Bodok* [SzékOkl. III, 171]; *Bodon* Marosszéken: 1305: *Bodin* [ZW. I, 230], 1470: *Bodon* [SzékOkl. V, 29]; 3. *Bodos* Miklósvárszéken: 1459: *Bozos* [SzékOkl. VIII, 92], 1567: *bodos* [SzékOkl. II, 222]. A *Bodos*-ra vonatkozó 1459-i adat valószínűleg elírás vagy hibás olvasat.

A magyar régiségben is sok *Bod*-kezdetű személy- és földrajzinév található. Valószínű, hogy ezek nem mind függenek össze egymással. A székelységnél ugyan kisebb területtel és egységes fajú népességgel van dolgunk, az összefüggés azonban itt sem kétségtelen. Mindenesetre nem árt közelebről megvizsgálni a kérdést. — Bár a fentemlített helységnévek is pusztai személynévekből alakultak, tanácsos a két csoportot külön tárgyalni.

Ha a személynéveket szemügyre vesszük, láthatjuk, hogy ezek egy *Bod* tö kicsinyítőképzős származékai. Maga a pusztai alapnév is felbukkan a sze-

mélynevek között. — MELICH JÁNOS e neveket a *Bud ~ Bod* kezdetű szláv személynevekkel hozza kapcsolatba [SzlJöv. I, 2: 105]. HORGER ANTAL a *Boldizsár*-ból eredezteti őket [MNY. XXXII, 327]. Nézetét az azonosszótagú *l* kiesésére és az azt követő pótlónyújtás utáni rövidülésre alapítja. De magyarázata nem meggyőző. Ilyen alakulások még a nyugati magyarságnál is — ahol e nyelvi jelenség ma általános — nehezen képzelhetőek el, mert igen kérdéses, hogy az *l* kiesése, valamint a pótlónyújtás utáni hangzórövidülés van-e olyan régi jelenség, hogy e korán feltűnő neveket vele magyarázni lehetne. A székelységnél ilyen alakulásokat még kevésbé tartok lehetőnek. Az azonosszótagú *l* kiesése aránylag szórványos a székely népnyelvben, pótlónyújtás utáni rövidülés pedig egyáltalán nincs. Az *ol > ó > o* hangfejlődés tehát elképzelhetően és még azzal sem lehetne áthidalni, ha a pótlónyújtás után analógiás alakulást tételnek fel a becézéseknél szokásos *Péter ~ Pet, János ~ Jan* stb. változások mintájára. Cáfolja a *Boldizsár*-ból való származtatást az a körülmény is, hogy e név kicsinyítőképzős származékai a székely régiségben *Bol* és *Bold* rövidült formákat mutatnak: 1569: *Bolo* [SzékOkl. II, 272];¹ 1602: *Bola* [SzékOkl. V, 207], 1590: *Boldos* [SzékOkl. IV, 115], 1602: *Boldi* [SzékOkl. V, 204], *Boldis* [SzékOkl. V, 198]. — A MELICH-féle magyarázat még elfogadhatóbb, bár kétségeket támaszt. — Az elmondottakat figyelembe véve, a *Bod* alapnév székely személynévi változatai háromféle alakulások lehetnek: 1. A szl. er. *Bod* szl. kicsinyítőképzős származékai. A szlávtságban ugyanis mindezen nevek megvannak [vö. MIKLOSICH, PON, 37–8]. Bár a régi névanyagban igen erős szláv hatás érezhető, valószínűtlen, hogy az összes származékok a szlávól eredtek volna. 2. A szl. er. *Bod* m. kicsinyítőképzős származékai. Ilyen alakulások elképzelhetőek; a közekerült szláv eredetű elemek révén több szláv nevet is átvett a székelység. E nevek azután magyar ajkón tovább alakulhattak, képződhettek. Mindazonáltal az ilyen fajta magyarázatok sem állanak biztos alapon. 3. A m. er. *Bod* m. kicsinyítőképzős származékai. A magyar személynévkincsben nagyon gyakran bukkannak fel olyan egyszótagos zárt alapnevek, amelyek eredetét nem ismerjük. Nézetem szerint e nevek jórésze magyar szájon keletkezett, egyrészt mai nyelvérzékünk előtt elhomályosult magyar közszókból, másrészt oly módon, ahogyan ma is keletkeznek már születésük pillanatában érthetetlen gúny- és ragadványnevek. E zárt egyszótagos nevek azután magyar kicsinyítőképzőkkel továbbalakultak. A legtöbb esetben tehát nincs okunk e neveket a magyar névanyagból kiszakítani és eredetüket idegen nyelvekben keresni. — Valószínűnek tartom, hogy a székely *Bod*-kezdetű személynevek is ilyen tiszta magyar alakulások, bár a *Boldizsár*-hoz vajmi kevés közük van.

Nézzük most meg azt a három puszta személynévből lett székely helységnevet, mely *Bod* alapnevet sejtet, KNEZSA ISTRVÁN szerint a *Bodok* helységnevében valószínűleg szláv személynévvel van dolgunk [MelichEml. 201; Magyarok és románok, I, 210]. — A *Bodon* helységnevet KNEZSA nem vonja össze a *Bod*- kezdetű személynevekkel, hanem a m. *bodon* 'kútkáva' szóból származtatja [i. h. I, 241]. Szerintem azonban a személynévi származtatás meggyőzőbb, *Bodon* község Marosszéknek azon a részén fekszik (Maros—Nyárad vízválasztó dombvidékén), ahol a magyarság már igen korán megtelepedt és mellette is csupa puszta személynévből alakult helységnevet találunk. — *Bodos* névvel nem foglalkoztak. — Mindhárom személynévből lett helységnevet egy *Bod* fő képzős származékának tartom. Kérdéses, hogy összefüggnek-e egymással és a főnti személynevekkel. A hármas eredeztetési probléma

¹ Minthogy a hivatkozott forrás-kiadványban a megjelölt helyen csak *Bolio* alakú vezetéknev olvasható, ez az adat aligha vonható ide (A SZERK.).

mindenestre ezeknél is fennáll. Lehetnek tiszta magyar származékok a m. *Bod* alapnévből -s, -k és -n kicsinyítőképzőkkel. Lehetnek azonban szláv eredetű személynévek is. Ez utóbbit megerősíteni látszanak a következők: *Bodon*-nál a XIV. század eleji *Bodim* alak és az -n kicsinyítőképző gyér volta a székelységnél; *Bodok*-nál az a körülmény, hogy a -k kicsinyítőképző aránylag későn (XIV. század) tűnik fel a székely régiségben, itt viszont pusztá személynévből alakult helységnévvél van dolgunk, melynek keletkezési ideje jóval előbbre tehető. — *Bodos* látszik még leginkább magyar eredetűnek.

Ezekkel a nevekkal kapcsolatos problémák is világosan elénk tárják azokat a nehézségeket, amelyekkel a névkutatónak a ma még legtöbbször földérintetlen eredetű, egytagú, zártzótagos alapnevek és képzős származékaik megfejtése esetében meg kell küzdenie. Megmutatják azonban azt is, hogy személynév-fejtésünk sok esetben egyáltalán nem áll biztos alapokon és gyakran több lehetőség között csak valószínűségekre vagyunk utalva.

BENKŐ LORÁND

Rokonságnevek a háromszéki régiségben és a népnyelvben. Visszatérve BRÜLL EMÁNUELnek az EM. XLVI (1941), 384–5. lapján megjelent cikkére, ha későn is, hozzászólásomat a következőkben teszem meg:

A rokonsági fokokra nézve a Székely Nemzeti Múzeum a következő rokonsági sort vette alapul: 1. én, 2. édesanya—édesanyja, 3. nagyanya—nagyanya, 4. szépanya—szépanyja, 5. dédanya—dédanya, 6. ükanya—ükanya, 7. ükanya atyja—ükanya anyja, 8. ükanya nagyanyja—ükanya nagyanyja, 9. ükanya szépanyja—ükanya szépanyja, 10. ükanya dédanya—ükanya dédanya, 11. ükanya ükanya—ükanya ükanya, 12. ósanya—ósanya.

A Székely Nemzeti Múzeum levéltári anyagából a régiségben használt következő rokonság-elnevezésekre vonatkozó egykorú adatokat írtam ki:

szüleapa ~ szüleatya 'nagyapa'. — Miklósvár, 1592: „Magiari Janos Nagj beoleoni N(agyságod) drabantinak tizedesse... vallota... kis georgy Simon és Tamasnak az Anniok kis pal gal georgy leania volt es az zamara birtak bene harmad rezre az Illiesy Leorintz feolden az *zyle apiok*¹ holta vtan...“ [Kálnoki lt.]. — Papole, 1641: „Andreas Kuppán de Papolez Primipilus, Annorum 50... fassus est... Barszán Demeter fiai és magais Jobbagyi voltak Mikes Benedek Urnak, mind az Attyának s mind az *szüle Attyának*“ [Törzsgyűjt. 1626–50]. — Maksa, 1641: „Kovacz Gaspar senior pixedarius de Dalnok, Annorum 60. Tudom mert ismertem is az nehay Ferencz Markotis az nehaj Ferencz Mihaljnak az Attyát, az kinek fia azaz Lazlo... ennek az Ferencz Lazlonak az *szule attja* szerezte“ (a lófóséget) [Balázs M. lev.]. — Altorja, 1687: „Édes *szule* Attyámról Néhaj Bodo Péterreol és az után édes Apámrol Bodo Mihály Uramrol; Bátyámmal Bodo János Urammal ránk devenjáltatott bonumokrol megh osztozkodván...“ [Apor lev. A. I. 98]. — Kovászna, 1692: „mely Jozságnak fele' volt az én néhai *szüle* Atyámé Potsa Istváné, kinek fia Poesa Thamas Uram, ennek fia Poesa Ferencz Uram“ / „... az specificalt bonumok cum apertinentys voltak az én *Szule* Atyámé néhai Bögh Miklosé... annak édes leánya Borbára Tot Mihálné, Tot Mihalynak Bögh Borbaratol fiai Janos és Mihaly, Janosnak leánya Margit Ven Peterne, Mihaly defficialt, leanyai mű maradtunk Tot Anna, Kata es én az A(c)trix Ilona“ [Orbai tvjk. 1689–93]. — Kurtapatak, 1730: „Szabo Miklos Lofó Személy. Tudom bizonjosen hogy ezen Baka Aron *Szülö Attya* Kezdi Szeki kurtapataki Baka János Igaz Nemess ember volt“ [Apor lev.].

¹ Az adatokban a címszóbeli szót magam szedtettem *dűlten*.